

www.isft.uz

“ISFT” ILMYIY-USLUBIY JURNAL
“ISFT” НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
“ISFT” SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL

ISSN: 3030-329X

2024/4-son

www.jurnal.isft-ilm.uz

XORXE LUIS BORGES IJODIDA USLUBIY RANG-BARANGLIK VA O‘ZIGA XOSLIK

Tolib NAJMIDDINOV¹

¹O‘ZR FA O‘zbek tili, adabiyoti va folklori instituti tadqiqotchisi

KALIT SO‘ZLAR

Jahon adabiyotshunosligi, rang-baranglik, asar, o‘ziga xoslik, oqim, avangard, mifologiya, afsona, janr, badiiy tafakkur, uslub.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

World literary criticism, diversity, work, originality, movement, avant-garde, mythology, myth, genre, artistic thought, style.

KEY WORDS

Мировое литературоведение, колорит, произведение, оригинальность, течение, Авангард, мифология, миф, жанр, художественное мышление, стиль.

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada argentalik yozuvchi Borges asarlarining jahon adabiyotshunosligida tutgan o‘rni yoritilgan. Muallif Borges asarlarining estetik qiymati, ijodida uslubiy rang-baranglik va o‘ziga xoslik, yangi adabiy janrlar hamda yo‘nalishlarning paydo bo‘lishi haqida mulohaza yuritadi.

АННОТАЦИЯ

В данной статье освещается роль произведений аргентинского писателя Борхеса в мировом литературоведении. Автор размышляет об эстетической ценности произведений Борхеса, о стилистическом многообразии и своеобразии его творчества, о возникновении новых литературных жанров и направлений.

ABSTRACT

This article examines the place of the works of the Argentine writer Borges in world literary criticism. The author discusses the aesthetic value of Borges’ works, the stylistic diversity and originality of his work, the emergence of new literary genres and trends.

Kirish. Borges ijodiy merosi va mavzular ko‘lami, g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari, yaratgan xarakterlari rang-barangligi bilan ham bizni hayratlantiradi. “Asteriy uyi” hikoyasi, “Yaratuvchi”, “Shekspir xotirasi”, “Abadiyat tarixi” “Butun jahon tinchlik tarixi”, “Qum kitob”, “Tergov”, “Munozara”, “Alif”, “Ibn Rushdni izlab”, “O‘z labirintida halok bo‘lgan Ibn Hoqon al-Buxoriy” hikoyalari tasavvufiy mavzularda bitilgan bo‘lib, juda ko‘plab tarixiy shaxslar, tarixiy voqealar mavzusi qamrab olindi hamda o‘quvchiga chin ma’noda hayot sabog‘i-yu ilm-ma’rifat beradi. Borges ijodi ilm ma’rifat manbayigina bo‘lib qolmay, ajoyib, sirli voqealarga, betakror, individual xarakterga, dramatik

to‘qnashuvlarga, ruhiy kolliziyalarga boyligi bilan ham alohida ajralib turadi. U murakkab falsafiy diniy-mistik, spiritualistik (ruhning materiyadan tashqari va undan mustaqil holda mavjud bo‘lishi) ta’limotlarni yengil esse yoki hikoya tarzda ifoda etishga va ularni real voqelik bilan bog‘liq holda tasvirlashga intiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada adabiyotshunoslikda qo‘llaniladigan bir qancha metodlardan foydalanilgan. Jumladan, adabiyotshunoslikda faol qo‘llanib kelinayotgan tarixiy-madaniy, tarixiy-qiyosiy, qiyosiy-tipologik va analitik metodlar asosida ijodkor shaxsiyatining badiiy olami, ijodining jahon adabiyotshunosligidagi o‘rni, uning

www.isft.uz

“ISFT” ILMIY-USLUBIY JURNAL
“ISFT” НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
“ISFT” SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL

ISSN: 3030-329X

2024/4-son

www.jurnal.isft-ilm.uz

dunyo adabiyotshunosligiga qo‘shgan hissasi, ijodining o‘ziga xos xususiyatlari, asarlarining tahliliy qiyosi orqali ko‘rsatilgan. Shuningdek, Lotin Amerikasi adabiyoti va Borxes ijodi tarixiy-madaniy metod orqali solishtiriladi hamda tahlillar asnosida ijodkor shaxsiyati gavdalanitiriladi.

Natijalar. Adibning asardan asarga ko‘chib yurgan obrazlari ko‘pincha qadimiy afsonalar va ertaklarning ilk qahramonlari: dehqonlar, ruhoniylar, dengizchilar, jangchilar, hikoyachilar va h.k. bo‘lib, ular abadiy inson taqdirining timsollariga aylangan. Adib ushbu syujetlardan o‘z ijodida qayta-qayta mohirlik bilan foydalangan.

Borxesning voqelikni nafis san‘at vositalari va obrazlari orqali tasvirlagan go‘zal ijodi badiiy san‘atning estetik talablariga to‘la javob bera oladi; uning asosini sivilizatsiyalar natijasida paydo bo‘lgan tushunchalar tashkil qilishi yozuvchining dunyo madaniy merosini o‘rganish, asrash, ommalashtirishga intilganidan dalolatdir.

Borxes ijodining shakl jihatdan muhim xususiyati kichik janrlarga ko‘p murojaat qilganligida ko‘rinadi. “Uning kichik janrlar borasidagi ijodi sermahsul. Borxes – to‘liqlik va ixchamlikning jonli timsolidir. Men bunga o‘xshash boshqa parcha (iqtibos) va zakovat namunasini bilmayman” [1; 158] deb yozadi Syuzen Santang. Haqiqatdan u shaklan mo‘jaz, lekin mohiyatan katta, yaxlit, bir butunlik kasb etgan ijod namunalarini yaratdi

Borxesdan o‘rganish mumkin bo‘lgan juda ko‘p jihatlar bor. Shulardan birinchisi, shubhasiz, so‘zga bo‘lgan muhabbatdir. Muhabbat esa, mas‘uliyatni, iztirobni, yonib turishni talab qiladi. Uning hikmatlari, esselari, hikoyalari shu qadar siqiqki, ularning har birini

roman qilish mumkin. Lekin u yirik janrlarda ijod qilishni yoqtirmasdi. U hikoyachi bo‘lib tug‘ildi va hikoyachi bo‘lib olamdan o‘tdi. U go‘zallik shaydosi edi. Go‘zallik esa xuddi uning hikoyalari kabi qisqa, bir lahzalik, bir necha soniyalik bo‘ldi. Siz bilan uzoq yashagan go‘zallik qariydi, xunuklashadi, siyqalashadi. Adib hikoyalari ham shunday qisqa va go‘zal, siyqalikni, ko‘pso‘zlikni yoqtirmaydi. Borxes asarlarini o‘qigan kishi falsafa bilan adabiyotning, nazm bilan nasrning o‘zaro qorishiq namunasiga duch keladi; uning asarlarini yuqorida aytganimizdek, xitoy, hind, islom, antik, Rim, Yevropa falsafa maktablaridan ayro holda o‘rganib bo‘lmaydi, ba’zida ijodkor asarlarida falsafa badiiy vositaga aylanib qoladi; asarni to‘liq anglash uchun o‘sha falsafadan xabardorlik ham zarur bo‘ldiki, bu asarlarni hamma ham, ayniqsa, voqeaparastlikka o‘rgangan o‘quvchi birdan anglab yetolmaydi. Uning ijodi zamirida olamparvarlik, insonparvarlik, madaniy merosini egallash, milliylikni saqlash, har xil falsafiy talqinlar yotsa-da, lekin uning cheksiz koinot sirlarini bilishga, dunyo mohiyatini anglashga, inson va uning “Men”ini idrok qilishga, olamning asl mohiyatini izlashga bo‘lgan intilishlari va izlanishlari uning ijodida o‘z aksini topgan va bu asarlarining rang-barang bo‘lishiga olib keladi. Uning “Birovdan hech kimga”, “Kabbalaning asoslanishi”, “Jahannamning davomiyligi”, “Abadiylik tarixi”, “Paraselsus atirguli”, “O‘lim va Bussol”, “Sharq”, “1001 kecha” metaforalari, “Begona”, “Pushaymonlik”, “Jahannam va Jannat haqida” kabi asarlari yuqoridagi fikrimizning asosi. Bu asarlarda INSON, TIRIKLIK

www.isft.uz

“ISFT” ILMIY-USLUBIY JURNAL
“ISFT” НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
“ISFT” SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL

ISSN: 3030-329X

2024/4-son

www.jurnal.isft-ilm.uz

mohiyati falsafiy tahlilga tortilgan, o‘z xulosalari obrazli tarzda talqin qilingan.

Adib ijodiga nazar tashlar ekansiz, bu ijod namunalari betakror va o‘ziga xos ekanligiga amin bo‘lasiz. Bu ijodning o‘ziga xosligi nimada? degan savol tug‘ilishi tabiiy. Borxes ijodining o‘ziga xosligi shundaki, u xohlagan ijtimoiy voqelikni biror falsafiy ta’limotga, xohlagan siyosiy hodisani biror tarixiy voqeaga bog‘lay oladi va uning publitsistikasining yangicha talqinlar kenglik va butunlik, falsafiylik, aniq bo‘lgan misollar va bilimga tayanadigan tahlillar bilan ajralib turadi. Uning asarlari faqat yangilik bermay, balki yangicha tahlil, yangicha talqin, izoh va tushuncha, yangicha tasavvur imkoniyatlarini beradi. Yana shuni aytish mumkinki, uning har bir asari rang-barangdir. U yozgan har bir mavzu ichida yana mavzular doirasida besholti mavzuni yozib o‘tishi bu shunchaki ish emas. Bu ijod mavzular rang-barangligi bilan birgalikda juda ko‘p voqealar, falsafiy ta’limotlar, tarixiy shaxslar va ularning hayotidan lavhalar, har xil xalqlar madaniyatidan izohlarni o‘z ichiga qamrab oladi.

U ijtimoiy mavzularga, ayniqsa kishilik jamiyatida yuz berayotgan urushlarni qalamga oldi. Insoniyatni katta-katta fojealarga olib borayotgan bu urushlar uni iztirobga solardi. U Italiyaning “Panorama” jurnaliga bergan katta intervyusida (1983-yil iyun) o‘zining urush, zulm va terrorizmga bo‘lgan nafrati haqida gapiradi, o‘zini “siyosatchi emas, balki odobli odam, biron bir partiyaning a’zosi emas, lekin Lotin Amerikasida yovuzlikni fosh qilishga intilgan shaxs” deb e’tirof etadi. Shuning uchun bo‘lsa kerak, u urush haqida juda ko‘p yozdi. Uning aksariyat asarlarida urush

mavzusiga urg‘u berib ketgan o‘rinlarni, tarixiy urush voqealarni ko‘zatingiz mumkin. Misol tariqasida “Badqahr xaloskor” hikoyasini olib ko‘raylik: “...buzrukvor Bartalame de Las Kasasning 1915-yildagi fatvosi hindular uchun musibatli bo‘ldi” [2; 43]. Misollarni davom ettirish mumkin: “Shimol o‘rtasida urushgan uch milliard uchyuz million nafaqaxo‘r” [2; 43], “Qilich izi”. Bu hikoyalar ham aynan urush voqeasiga bag‘ishlangan: “1922-yili Kennot shaharchalaridan birida ko‘pchilik qatori Irlandiya mustaqilligi uchun bo‘lgan maxfiy janglarda men ham qatnashardim. Omon qolgan o‘rtoqlarimning ayrimlari hozir tinchgina mehnat qilib, yashab yurishibdi ayrimlari esa – bu ziddiyatga nima deysiz – ingliz bayrog‘i ostida dengizlarda, cho‘llarda jang qilishmoqda. Ulardan eng sharafiga sazovorlaridan biri kazarma hovlisida uyqusiragan soldatlar tomonidan otib o‘ldirilgan. Ayrimlari (ularni juda ham baxtsiz deb bo‘lmaydi) esa fuqarolar urushining noma’lum janglarida jon berganlar” [3; 21].

1971-yilda Oksford universitetidagi uchrashuvda Borxes ikkinchi jahon urushi haqida to‘xtalib, jumladan shunday deydi: “II jahon urush – bir-birini tarog‘ini tortib olishga harakat qilgan ikkita kalning urushi – xuddi mana shu urushdir” [1; 187].

Shuni aytib o‘tish joizki, Borxes asarlarining, ijodining tom ma’nodagi Bosh qahramoni kitob va kitoblar edi. Yoshligidan yozuvchi va faylasuflarning asarlari to‘plangan kattagina kutubxonada voyaga yetgan Borxes uchun kitobdan azizroq narsa yo‘q edi. “Agar kitoblar yo‘qolsa, u bilan birga tarix va insoniyat ham yo‘qoladi” deb kitobga katta hurmat izhor qiladi. Buyuk Xitoy

www.isft.uz

“ISFT” ILMIY-USLUBIY JURNAL
“ISFT” НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
“ISFT” SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL

ISSN: 3030-329X

2024/4-son

www.jurnal.isft-ilm.uz

imperator Shi Xuandi Xitoy tarixini o‘zidan boshlanishini istagan va uch ming yil davomida yaratilgan barcha narsalarni, jumladan, kitoblarni yo‘q qilishga buyruq berganini Borxes shunday izohlaydi: “Shi Xuandi yoqqan kitoblarning achchiq hidi hamon dimog‘imdan ketmaydi” [5; 228]. Borxes qaysi shahar yoki mamlakatga borsa avvalo uning ishi kitob, kitob do‘koni va kutubxona bo‘lar edi. “Men jannatni kutubxonaga o‘xshataman” [5; 228] deyishida hayotiy mantiq bor. Uning kitobga bo‘lgan muhabbati iqtibos san‘atini mukammal egallashga va kitoblardan iqtiboslar keltirishga, kitobiy taqrizlar orqali ijodning yangi jabhalarini yaratishga, o‘zga mavzu matnlariga variatsiyalar (Variatsiya (lot. variatio – o‘zgarish) (genetikada) – musiqa shakli. Ma‘lum bir majmuani tashkil qiluvchi birliklar o‘rtasidagi farq. Unda asosiy musiqiy mavzu o‘zining bir yoki bir qancha unsurlari (ritm, sur‘at, faktura, ohang va b.) unsurlarini tashkil qiladi. Variatsiya mustaqil asarlarning bir qismi bo‘lishi ham mumkin) yozishga, takrorlanmas esselar yaratishga yordam berdi va bu uni adabiyotning eng baquvvat ustunlaridan biriga aylanishi uchun katta hayotiy va xayoliy tarbiya berdi:

“Inson qo‘lidagi turli-tuman qurol-yaroq, asbob-uskunalar orasida eng g‘aroyibi, shubhasiz, kitob sanaladi. Qolganlarini uning jismoniy davomi, deyish mumkin. Mikroskop va teleskop – ko‘zning davomi, telefon – ovoznig, omoch va qilich – qo‘lning. Biroq kitob – butunlay boshqa narsa, kitoblar – xotiralar va tasavvurlarning davomidir. Shouning “Sezar va Kleopatra”sida Aleksandriya kutubxonasi haqida so‘z boradi va uni insoniyat xotirasi jamlangan koshona,

deyishadi. Darhaqiqat, kitob odamzotning xotira xazinasidir” [6].

“Borxes XX asrning estetik qismatini timsollashtiruvchi butun, dunyo adabiyoti qonunchiligini yashab qolishini ta‘minlovchi yagona yozuvchi” [1; 189] degan edi adabiyot tarixchisi va tanqidchisi Horald Blum. Haqiqatdan ham Borxes estetika yo‘nalishi rivojiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatdi. Uning ijodi va hayoti davomida har bir narsadan, hatto kitob va kitob muallifidan ham badiiy estetika izlashi, uning ijodi estetika bilan uyg‘unlashib ketishiga erishishi, har bir narsadan estetik zavq olishi va har bir hodisaga estetik ko‘rinish berishi Borxesning estetika timsoli bo‘lishiga olib keldi. Bu esa Borxesni mashhur qilib yubordi.

“U o‘ta murakkab falsafiy, diniy-mistik ta‘limotlarni yengil esse yoki hikoya tarzida bayon etishga va ularni real voqelik bilan bog‘liq holda tasvirlashga intiladi. Natijada bular Borxes ijodining barcha jabhasida rang-baranglik, takrorlanmas, kutilmagan voqelik, g‘ayritabiiy fikrlar, g‘ayritabiiy izohlar kelib chiqadi. Umuman, Borxes qo‘liga tushgan har qanday kitobdan ana shunday yangilik topa olardi” [1; 176] deydi Xorl Blum.

Borxes asarlarini o‘qish oson ish emas, ular xususida yozish esa undan ham qiyinroq, u kimlar haqida yozmadi deysiz. U eng ko‘p murojaat qilgan mavzu – kitob, uning ijodi bosh qahramonidir. Bu haqida uning o‘zi “Bobil kutubxonasi” asarida shunday yozadi: “Men jannatni kutubxonaga o‘xshataman. O‘lganda kimningdir mehribon qo‘llari kutubxona panjaralaridan meni pastga otsin, cheksiz koinot – menga qabrison. Shamol esa mayin par bo‘lsin. Uning uchun nafaqat odam, hatto xudo ham o‘qilishi, anglanishi zarur

www.isft.uz

“ISFT” ILMIY-USLUBIY JURNAL
“ISFT” НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
“ISFT” SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL

ISSN: 3030-329X

2024/4-son

www.jurnal.isft-ilm.uz

bo‘lgan kitobdir. Borliqni u “Bobil kutubxonasi” deb ataydi” [7; 6].

“Injil”da yozilishicha odam Xudo dargohiga yetish uchun minora qurishga ahd qilindi. Odanning bu shakkokligi Xudoga yoqmabdi va u kishilarning tilini bir-birini tushunmaydigan darajada chalkashtirib yuboribdi. Natijda Bobil minorasi bitmay qolibdi. Qadimgi odamlar nihoyasiga yetkazolmagan minorani Borxes kitoblar bilan qurmoqchi bo‘ladi. Shuning uchun ham tinimsiz o‘qib, o‘rganadi, izlanishda bo‘ladi va yozadi.

Adibning yozishicha, koinot olti burchakli ulkan kutubxonadir (koinot kutubxonasi) odamlar esa undagi kitobxonlardir. Mazkur kutubxonada borliqning, mavjudlikning g‘aroyibotlari, sir-asrorlari, idrok etilmagan hikmatlari bitilgan kitob – Alpkitob mavjud. Kitobxonlardan biri uni o‘qib, xudosifat bo‘lgan va odam kitobga aylangan. Qolganlar ham shunday xislatga erishish va borliq sirlaridan voqif bo‘lish uchun Alpkitobni topishga bel bog‘lagan, ammo ularning barcha harakatlari zoye ketgan. Ularga kimdir A ga yetish uchun B ni, B ga yetish uchun V ni topish zarur deb maslahat beradi. Bu aslida Borxesning o‘z izlanishlaridan chiqargan xulosasi edi. Bu haqida shunday deb yozadi. “Men umrimni ana shunday izlanishlarda o‘tkazdim. Menga koinot kutubxonasining allaqaysi tokchasida borliq, sir-asrori bitilgan Alpkitob bordek tuyuladi. Agar bu kitobni men topa olmasam hech bo‘lmaganida ming yilda topa olmasam kimgadir uni topib o‘qish nasib etsin. Odamzod ertami, kechmi, yer yuzasidan qirilib ketishi mumkin ekan. Sirli va qimmatbaho asarlarga to‘la koinot –

kutubxonasi va Alpkitob saqlanib qolsin deb Xudoga yolvordim” [8; 7].

Yozuvchi-faylasufning ushbu fikrlari zamirida olamparvarlik va insonparvarlik g‘oyalari yotsa-da, cheksiz koinot sirlari birgina kitobga jo bo‘ladi deb qarashi bir qarashda g‘ayriilmij tuyulsa-da, lekin ilohiy qiymatga egaligi bilan ma‘lum ahamiyatga ega.

Borxes nazarida nafaqat Alpkitob balki undagi har bir harf, chiziq va belgilar ham sir-u sinoatga to‘la, chunki butunning hislatlari qismida ham mavjud bo‘lishi zarur. Ammo butunning xususiyatlarini hamma ham idrok eta olmaydi. Chunki oddiy aql – oddiy harf, chiziq va belgilarnigina anglashi mumkin xolos.

Alpkitob sirlarini to‘liq anglash uchun esa Alpodam kerak. Borxes xudodan, kimdir ming yilda Alpkitobni topib o‘qisin deb so‘rganida Alpodamning kelishi muqarrar eknini nazarda tutgan. Borxes tilga olgan “Alpodam”, “Alpkitob”, “Koinot kutubxonasi”, “Bobil kutubxonasi” iboralari majoziy ma‘no-mazmun kasb etsa-da yozuvchi ularni real haqiqat sifatida qabul qiladi.

Borxesning “Ezid Bitiklari” hikoyasi ham kitobxonlar o‘rtasida anchadan buyon bahs-munozara kelmoqda. Asarda tutqunlikdan najot izlashi haqida fikr yuritiladi. Umr bo‘yi tutqinlikdan xalos bo‘lishga intiladi. Hatto ba‘zan o‘limni ham haqiqiy najot sifatidan qarshi oladi.

Asarda tasvirlangan Mahbus – qahramon devordagi allaqanday chiziqlardan, aniqrog‘i qafasdagi yaguar terisidagi ola-bula chiziqlardan najot qidiradi. Nogahon uning xayoliga yaguar xudoning ilk timsoli, teridagi ola-bula izlar esa uning boyliklari degan fikr

www.isft.uz

“ISFT” ILMIY-USLUBIY JURNAL
“ISFT” НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
“ISFT” SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL

ISSN: 3030-329X

2024/4-son

www.jurnal.isft-ilm.uz

keladi. Afsuski, inson zoti ushbu bitiklarni o‘qiy olmaydi. Shuning uchun “dunyo”, “jamiyat”, “koinot” degan takabburona iboralar – Ezid bitigining zaif aks-sadosi xolos. “Xudo borliqni o‘zida to‘liq jo etgan birgina so‘z bilan olamni yaratgan, shuning uchun uning birorta so‘zi olamning o‘zidan kam emas”. Biror so‘z bilan olamni yaratgan xudo boshqa bir so‘z bilan uni yo‘q qilishi mumkin. Ammo inson zoti olamda qanday o‘rin tutadi, degan savolga yozuvchi javob bermaydi. U o‘quvchining g‘ayriodatiy fikrlarga ro‘para qilib, bu kabi savollarga javob izlashga uning o‘zini majbur etadi.

Borxesning eng yaqin hamkorlaridan, hammualiflaridan biri bo‘lgan do‘sti Syuzen Sontang uning kitob va kitoblar olamiga munosabati haqida shunday deb xotirlaydi: “Agar kitob yo‘qolsa, tarix va u bilan insoniyat yo‘qoladi. Siz haqsiz. Kitoblar faqat bizning xotira va tushlarimizning o‘tkinchi hisoboti emas. Ular bizni chegaradan chiqishimizga yordam beruvchi timsollarni in‘om etadi. Kimdir kitob o‘qishni bekorchilik, haqiqiy hayotdan xayolot olamiga qochish deb hisoblaydi, ammo kitobning qadri, unga talabning tushib ketganligi juda ham og‘ir. Kitobning vazifasi va bir-biridan ajratuvchi, uni o‘qishning asl maqsadini chilparchin etuvchi yangi g‘oya kundan-kunga keng tarqalmoqda. Ular bugun o‘rinda yotib yoki kutubxonaning bir burchagiga tiqilib olib, chiroq nurlari ostida kitob varaqlashni xohlashmayapti. Yaqinda biz maxsus ekranda xohlagan kerakli matnni chiqarishimiz, uni o‘zgartirishimiz, uning oldiga savollar qo‘yishimiz, umuman unda ishtirok etishimiz mumkinligi haqida gapirishyapti. Kitoblar ko‘zgudagi matnlar va ularda ishtirok etish

ko‘rinishiga kelib ulardan ma’lumot olish, jo‘ngina foydalanilsa qo‘lda terilgan so‘zlar reklama hokimlik qilayotgan oddiy bir reallik ko‘rinishiga kelib qoladi. Nurli kelajak bizga shunga o‘xshash narsalarni tayyorlab, xuddi havas qilgulik demokratiyani bashorat qiladi. Lekin, albatta, siz va men kitobning oxiri va o‘z fikr xayollariga cho‘milishdan to‘xtash, ozmi-ko‘pmi nimani bildirishini yaxshi tushunamiz [1].

Borxesning kitob sevishi, kuchli kitobxon bo‘lishiga – ijodining asosini har xil falsafiy talqinlar, cheksiz koinot sirlarini bilishga, dunyo mohiyatini anglashga, inson va uning “Men”ini idrok qilishga olamning asl mohiyatini izlashga bo‘lgan intilish sabab bo‘lgan. U ayniqsa olam va odam o‘rtasidagi bog‘liqlikni, tabiat va inson dunyosining mushtarakligini teran anglaydi, o‘z ijodiga singdiradi: “...siynalari bo‘liq, boshi ko‘kka yetgudek bo‘ychan, Missisipini Parona, Urugvay, Amazonka va Orinka daryolarining mushfik egasidir. Har yili Meksika bo‘g‘ozidagi tashlanadigan hisobsiz chiqindi to‘rt yuz million tonnadan ortiq baliqni tubida tushab qo‘yganidanmi, daryo suvining ranggi ham sohilida umrguzaronlik qilishni taqdiri azal manglayiga bitgan, hindu bilan oq tanlidan turalgan mulat badanining tusida. Irmoqlari boshlangan qishloqlardan yana shuncha miqdorda kir-chir, chiqindilar tashlanishiga qaramay, olis-olislardan yo‘lga chiqqan bu daryo adoqsiz botqoqliklar-u, serob changalzorlar ila ufqlargacha cho‘zilib ketgan, u har yer, har yerida hech qachon o‘chog‘idan o‘t o‘chmaydigan qasrlar, chordevor kulbalar oralab baliqqa serob badbo‘y va xushmanzara, sovuqqon va vaxshiy bir saltanat kabi oqib yotardi” [2; 43].

www.isft.uz

“ISFT” ILMIY-USLUBIY JURNAL
“ISFT” НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
“ISFT” SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL

ISSN: 3030-329X

2024/4-son

www.jurnal.isft-ilm.uz

Jahon adabiyotining xilma-xil oqimlari, xilma-xil turlari, tarixi, buguni, turli xalqqa, mintaqaga mansub namoyandalari, ularning asarlari haqida Borxeschalik ko‘p yozgan va ko‘p o‘qigan boshqa bir yozuvchini topish qiyin. U klassikadan tortib, modernizmga boshlangan butun bir adabiyotni o‘z esse, badia, she‘r, hikoya, ma‘ruzalarida jamlashtira oldi va ularga yangicha, uyg‘oq shaxs, uyg‘oq yozuvchi nuqtayi nazaridan baho bera oldi. Uning xoh klassika bo‘lsin, xoh avangard adabiyot, birontasini ijirg‘anib, nazar-pisand qilmay o‘qiganini sezmaydiz. U qaysi oqimga mansubligidan qat‘i nazar, har bir asardan ma‘no, fikr, ramz, so‘z, go‘zallik izlab ko‘rardi. U favqulodda kitobga muhtalabo‘lganlardan, adabiyotning xizmatkori edi.

Ehtimol, uning aksariyat badiiy asarlari – ogohlantiruvchi ertaklardir. Uning hikoyalari orasida oldindan sezish, ogohlantirishlarning talqinlari mavjud. Uning nasrida haqiqiy va xayoliy narsalar bir-birlariga, xuddi ko‘zgularga o‘xshab aks ettirilgan yoki sezilmaydigan tarzda bir-biriga singib ketgan, go‘yo labirintdagi harakatlar singari. Ko‘zgu, labirint, tush – bular u tomonidan eng sevib tasvirlanadigan obrazlardir. Borxes hikoyalari bir necha yo‘nalishda tasniflangan: ular rivoyat, noreal tasvirlar yoki sof badiiy matn ko‘rinishida. Aksar hollarda tanqidchilar ularni mifologik omillar asosida talqin qiladi. Bularning barchasi, albatta, adabiyotshunoslik uchun muhimdir. Ammo har qanday talqin uchun eng muhimi – “yashirin maqsad” ni, yozuvchining o‘zi ta‘kidlaganidek, ijodning falsafiy va badiiy ahamiyatini e‘tiborga olish muhimdir. Borxes o‘z intervyularida, maqola va hikoyalarida bir necha bor, u uchun falsafa va san‘at teng va deyarli bir xil ekanligini,

uning ko‘p yillik falsafiy tadqiqotlari (jumladan, xristian, islom, buddizm, so‘fiylik, taoizm va boshqalarni)ni o‘z ichiga olgan badiiy tasavvur qilish uchun yangi imkoniyatlarni izlashga qaratilganligini ko‘p ta‘kidlaydi. Shu sababli Borxes o‘zining intellektual metaforalarini yaratgan holda, uning tafakkur olamini shakllantirgan G‘arb sivilizatsiyasining muqaddas afsonalari va asotirlariga asoslanib, qabul qilingan tushunchalarni tan olmaydi.

Natija va xulosa. Umuman olganda, Lotin Amerikasi adabiyotiga xos intellektual yo‘nalishning mo‘jizaviy jonli tuyg‘usi bilan paradoksal birlashishi an‘anasining eng yorqin vakillaridan biri bo‘lgan Borxes ijodida uslubiy rang-baranglik va o‘ziga xosliklardan eng muhimi bu – ensiklopedik usuldan mohirona foydalanishidir. U XX asr adabiyotida kichik adabiy janrlarni tanlagan va bu kichiklarga ixchamlik va to‘liqlik baxsh etgan. Bularning jonli timsoli bo‘lgan Borxes ijodi haqiqatdan-da jahon adabiyotining durdonalaridan hisoblanadi. Yana bir muhim bir jihat, uning poeziyasi ham betakror. She‘riy to‘plamlarida prozalik miniatyuralar ham bitgan. Ijodini she‘riyatdan boshlagan Borxes abadiy shoir bo‘lib qoladi. She‘riyatda reallik bu so‘zdagi ramzlarga emas, balki undagi sehr va musiqa uyg‘unligi bilan ham o‘lchanadi. U o‘sha uyg‘unlikka erishgani uchun ham mangulikka dahldordir. Adib ijodi janr jihatidan (nazm va nasrning aksariyat janrida ijod qilgan) ham, uslubiy jihatdan ham barcha ijodkorlardan ajralib turadi.

Borxesning barcha asarida tiriklik, inson mavjudligi, o‘lim va abadiylik muammosi, shuningdek, inson ongi va tasavvurining

www.isft.uz

“ISFT” ILMİY-USLUBIY JURNAL
“ISFT” НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
“ISFT” SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL JOURNAL

ISSN: 3030-329X

2024/4-son

www.jurnal.isft-ilm.uz

intellektual qobiliyatlari haqidagi falsafiy va mafkuraviy qarashlari o‘rin olgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Иностранная литература. – Москва, 1999. – № 9. – 158 с.
2. “Yoshlik” jurnali. 2005-yil, 1-son. – 43 bet.
3. “Jahon adabiyoti” jurnali. 2009-yil, 8-son.
4. Иностранная литература // М.: 1999. – № 9. – 187 с.
5. Борхес Х. Л. Письмена Бога / Составление, вступ. статья и прим. И. М. Петровского. – М.: Республика, 1992. – 228 с.
6. https://oqdaryoovozi.uz/mu/548-ch.html?_utl_t=fb
7. Борхес Х.Л. Вавилонская библиотека и другие рассказы (сборник). Азбука-классика. – 1997. 6 ст.
8. Борхес Х.Л. Алеф. – М.: Издательство: АСТ, 2014 г. 7 ст.